

ÇUKUROVA TOROS DAĞLARINDA BİR ORTAÇAĞ YAPISI: MARAN KALESİ

Hasan BUYRUK

Yrd.Doç.Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Bölümü

hasanbuyruk76@gmail.com

Öz

Çukurova Bölgesi'nde birçok kale bulunmaktadır. Askeri mimarinin olmazsa olmazı sayılan bu kalelerin büyük bir çoğunluğu da özellikle Toros Dağları gibi yükseklerle, kayalık tepelerin üzerine inşa edilmişlerdir. Bu kaleler inşa edilirken, ulaşılması güç tepeler tercih edilmiş, tepenin topoğrafik yapısı iyi kullanılarak keskin kayalıklar sur duvarı gibi kullanılmıştır. Kale inşasında malzeme kurulu bulunduğu tepenin kendisinden karşılanmıştır. Maran Kalesi de ulaşılması hayli zor 1410 rakımlı böyle bir tepenin üzerine inşa edilmiştir. Ortaçağ askeri yapısı özelliği gösteren kale, bulunduğu tepenin şekline uydurularak, kuzey-güney doğrultusunda uzunlamasına bir plan göstermektedir. Kalenin erişilmesi güç doğu tarafının sadece ulaşmaya müsait kısımları, kayalıkların araları sur duvarı ile örülerek bir savunma oluşturulmuştur. Saldırıya daha açık olan batı tarafı ise tamamıyla sur duvarı ve kulelerle çevrilmiştir. Dar olan güney ve kuzey taraflar ise hem savunma hem de gözetleme amacıyla kuleleriyle tahkim edilmiştir. Kalenin bulunduğu tepe, civarında uzanan geniş bir vadiye nazır olduğu gibi eteklerinden geçen yola da hâkim konumdadır. Kale, doğu alt tarafında kurulu bulunan sivil yerleşimin yanında Feke Kalesi ile arasında bulunan 22 km. lik mesafenin büyük bir bölümünü de koruyordu. Plan olarak civarındaki Feke Kalesi ile yakın benzerlikler gösteren Maran Kalesi, mekân ve mimari özellik olarak da bu benzerlikleri tekrarlamaktadır. Kale içinde barındırdığı kule, sarnıç, giriş kapıları, şapel, koğuş, su kuyusu, malzeme ve kiler kısımlarıyla Çukurova Bölgesi'nde bulunan diğer garnizon kaleleriyle yakın benzerlikler sergilemektedir. Çalışmada kale, detaylı bir şekilde tanımlanmış, plan ve mimari yönüyle benzer kaleler tartışılmış ve Maran Kalesi üzerinden Çukurova'daki kalelerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maran Kalesi, Çukurova, Sur Duvarı, Kale, Mimari.

A Medieval Structure in Çukurova Toros Mountains: Maran Castle

Abstract

There are many castles in the Çukurova region. Most of these castles that are indispensable for military architecture were particularly built on high places such as Toros Mountains, on rocky hills. While building these castles, there were chosen hills which are difficult to reach, and sharp Rockies were used as fortification by utilizing the topographic structure of hill well. Construction material was brought from the hill itself. Maran Castle was built on such a hill that is difficult to reach, an altitude of 1410. The castle that has medieval features within its all details has longitudinal plan in the North-south direction like the shape of the hill that was built on it. In the available parts of hill's east side of the castle, there established a defensive fortification by blocking the breaks of hills. The West side of it that is more available to attacks was all translated to city Wall and towers. The narrow South part of hill was fortified with towers in the aim of observation. The hill where the castle was built on, overlooks to a valley around it and it is in a dominant position of a road in its foothill as well. The castle was guarding the distance of 22 km. from Feke Castle to it besides the civil settlement in front of it. Maran Castle has similarities with Feke Castle in terms of architectural and space besides plan. The castle exhibits great similarities with garrison castles around it with its castle turrets, tanks, entrance doors, chapels, ward, well, material and pantry. In this study, the castle was defined in details, similar castles were discussed in terms of plan and architecture and the examination of assessments on castles around Çukurova with Maran Castle is reflected.

Keywords: Maran Castle, Çukurova, Rampart, Castle, Architecture.

Bir yörenin savunma ve güvenliğini sağlamak amacıyla, herhangi bir düşman saldırısının olabileceği geçiş güzergâhlarında, stratejik öneme sahip kentlerde, geçit ve dar boğazlarda yapılan kalın duvarlı, kuleli, mazgallı ve dayanıklı yapılardır kaleler. Stratejik öneme sahip savunmaya elverişli ve yöreye hâkim tepeler üzerine inşa edilirdi.

Anadolu'da hemen her kent kaleler ve kuleler şehri olarak anılsa da, zengin kültür mirasımız içinde en az bilineni ve inceleneni kalelerdir. Bunun başlıca nedenlerinden biri kalelerin işlevlerini yitirmiş olmasıdır. Yine şehir merkezlerinde kalan birkaç kalenin dışında diğerlerinin yerleşimlerden uzak, erişilmesi güç yüksek tepeler üzerinde kurulu bulunmaları ilgiyi azaltmaktadır. Çukurova Bölgesi'nde varlığı bilinen birçok kaleden az bir kısmı detaylı olarak tanıtılmıştır. Bunlar da genelde ovalık kesimde ve sahilde yer alan kalelerdir. Toroslarda kurulu bulunan erişilmesi güç kalelerin de diğerleri gibi incelenmesine ve tanıtılmasına ihtiyaç vardır.

Dönemin sosyal ve ekonomik şartlarına bağımlı olarak inşa edilen kaleler, savaşlar, el değiştirmeler ve depremler sonucu devamlı değişikliğe uğramışlardır. Bu yüzden bölgedeki kalelerde birçok dönemin özelliğini bir arada görmek mümkündür. Özellikle garnizon kaleleri askeri yapılar olduğundan ulusların, kale-kentlerde görülen sivil mimari özelliklerinin tespiti yanında, askeri mimari ve yaşam tarzını belirlemede büyük önem taşırlar.

Yaptığımız araştırma, Orta Çağ ve Yeni Çağ boyunca aktif bir şekilde kullanılan, günümüze kadar sağlam gelebilen kalelerin bir kültür mirası olarak değerlendirilmesi, korunması ve bölge tarihi üzerinde oynadığı önemli rolün anlaşılmasına yardımcı olacaktır

Kale ve Yörenin Tarihçesi

M.S. 12 yılından Roma İmparatorluğu doğu ve batı Roma olarak 395 yılında ikiye ayrılmasına kadar Roma'nın yönetiminde olan yöre, bu tarihten Doğu Roma sınırları içinde kalmıştır. M.S. 650 yılında yöreye başlayan Arap akınları buradaki siyasi dengeleri de değiştirmiştir. Kilikya geçitlerini kullanan Araplar, Kapadokya ve Lykandos'a akınlar düzenleyip, aynı yollarla geri dönüyorlardı (Çambel, Günay, Ayyüz Sabuncu, 2007: 55). Bu yüzden Antakya Misis arasını koruyamayan Bizanslılar, bölgeyi boşaltmak zorunda kalmışlardı. Toros Dağları bu tarihlerde Bizans ve Araplar arasında bir sınır oluşturmaktaydı (Hellenkemper, 1976: 10-Edwards, 1987: 29). Yeniden güçlenen Bizans, İmparator Phokas komutasında 959 yılında sınırları Toroslardan Suriye'ye kadar genişletmiştir. 1071 Malazgirt savaşında Bizanslılar yenilince Anadolu toprakları batıda İznik'e kadar Türklerin eline

geçmiştir (Çambel, Günay, Ayyüz Sabuncu, 2007: 55). Bu arada Maran Kalesi ve Çukurova’da bulunan diğer kaleler sürekli el değiştirmiştir.

Anadolu’da yaşanan bu gelişmeler neticesinde Ermeniler Doğu’dan ve Kapadokya’dan göç ederek Toros, Antitoros ve Fırat vadilerine yerleştiler (1079-1080). Daha sonra Ermeniler, Çukurova bölgesinde XI. yüzyıl boyunca Bizans İmparatorluğu’na bağımlı olarak birçok yerleşim oluşturmuşlardır. Bizans İmparatorluğu Toroslarda kurulu bulunan kalelere Ermenileri yerleştirerek, yönetimde de görevler veriyordu (Edwards, 1987: 5). Bu şekilde güçlenen Ermeniler, 1080 yılında Rupen önderliğinde Toroslarda bağımsızlığını ilan etmiş fakat bu uzun sürmemiştir. Bizans’la barış yaparak 1082 yılında Kilikya’ya giren Kutalmuş oğlu Süleyman Şah, 1085 yılında Rupen’den toprakları teslim almıştır (Runciman, 1986: 57-58).

Yöre, Ermeni tarihinde XII. yüzyıl boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Baron Konstantin’in 1100 yılında Feke’de ölmesi üzerine, yerine Baron unvanı ile oğlu I. Toros geçmiştir (M.S.1100–1129) (Ersan, 2002: 637-638). 1111 yılında Baron I. Toros’un Kapadokya bölgesinden elde ettiği ganimetleri Maran Kalesi’ne 20 km. mesafede olan Feke’de sakladığı bilinmektedir (Edwards, 1987: 259-Hellenkemper, 1976: 218).

1139 yılında Malatya Emiri Melik Muhammed, Kilikya bölgesine girerek yöreyi ve Bahgai (Feke) kalesini Bizanslılardan almıştır (Abül-Faraç, 1950: 375). 6 yıl boyunca Danişmendlilerin egemenliği altında kalan yöre, 1145 yılında II. Toros tarafından Danişmendlilerden geri alınmıştır. Memlukuluların 1375 yılına kadar yöreye olan saldırıları aralıklarla devam ettikten sonra, bu tarihten itibaren kesin bir Memluklu hâkimiyeti görülüyor. Yöre, daha sonra 1378 yılında Memluk Sultanlığına bağlı olarak hüküm süren Ramazanoğulları, sonra da 1517 yılında Osmanlının hâkimiyetine geçmiştir.

Maran Kalesi

37°50 enlem 35°48 boylamda bulunan Maran Kalesi, Adana’nın Feke ilçesine 16 km., Feke Kalesi’ne 22 km. uzaklıktadır.Kalede herhangi bir kitabe olmadığından ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. Feke’nin Maran yaylasında 1410 rakımlı kalker bir tepe üzerinde inşa edilen kale, kayalık tepenin şeklini alarak kuzey-güney doğrultusunda batı taraftan kıvrımlar yaparak uzanan sur duvarları ile tahkim

edilmiştir (Hovannisian, Payaslian 2008: 204,208.213). Dört bir yanı çam ormanlarıyla kaplı tepe ve vadilerle çevrili olan kalenin (Foto.1), doğusunda Feke, güneyinde Kozan, kuzeybatısında Yahyalı ve kuzey doğusunda Saimbeyli ilçeleri bulunmaktadır.

Kale dört bir taraftan derin yar ve sarp kayalıklarla çevrilidir. Kalenin doğu ve batısında bulunan kapılarına ulaşım, birer patika yol ile sağlanmaktadır. Kalenin doğusunda bulunan uzun vadide sivil bir yerleşimin olduğu günümüze ulaşan moloz yığınları ve temel izlerinden anlaşılmaktadır. Kale, hâkim olduğu vadiyi, doğusundaki yerleşimi ve Feke'den gelip, İnderesi-Yahyalı üzerinden Kayseri'ye ulaşan eski kervan yolunu da kontrol ediyordu.

Kalenin, güney ve kuzey kısa kenarları derin sarp kayalıktır. Keza doğu tarafı da sarp kayalıklarla çevrilidir. Bu yüzden bu bölgelerde kesintisiz sur duvarları görülmez. Ancak doğu tarafta sarp kayaların geçit verebileceği yerler, kayalıklar arasındaki boşluklar sur duvarlarıyla kapatılmıştır. Bütün bunların yanında batıda görülen kesintisiz sur duvarı kalenin zayıf noktasının burası olduğunu göstermektedir. Kalenin topografyası iyice tetkik edildiğinde, batı kanadın kayalık da olsa değer taraflara oranla saldırıya müsait olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden batı taraf bir set şeklinde kalın sur duvarı ve kulelerle tahkim edilmiştir.

Kuzey-güney yönde gelişen, dar ve uzun bir şema gösteren kalenin uzunluğu uç noktalara kadar 205 m., genişliği ise en geniş noktada 48 m., en dar noktada ise 8 m. olarak ölçülmüştür. Kale, günümüze ulaşan şekliyle 7 kule, 1 ana giriş kapısı, 1 tali giriş kapısı, 1 şapel, 1 sarnıç, 2 su kuyusu, 1 koğuş ve 2 erzak ve malzeme deposundan oluşmaktadır (Çiz.1).

Kale, tamamıyla kurulu bulunduğu kalker tepeden sağlanan taşlardan inşa edilmiştir. Tepenin saldırıya müsait batı tarafı kalın sur duvarı ve kulelerle desteklenerek heybetli bir görünüm kazandırılmıştır. Büyük oranda tahrip olan batı surlarında olması gereken seğirdim yerleri ve mazgal siperleri bugün yıkılmıştır. Bu yüzden en sağlam durumda olan batı surlarının dış yüksekliği 5 ila 7 m.'yi geçmemektedir. İç taraftan ise en yüksek noktada yükseklik ancak 3 m.'ye ulaşabilmektedir.

Kalenin 8 m. genişlikle en dar kısmını oluşturan kuzey tarafında batı surları dışında başka bir mekân bulunmamaktadır. Bütün mekânlar 48 m. genişlikte olan güney kısımda yoğunlaşmıştır (Çiz.1).

Kalenin daha iyi tanıtılabilmesi için günümüze ulaşan mekânlar ve mimari elemanlar, kuzeyden güneye doğru bir sıra dâhilinde kısımlara ayrılıp, numaralandırılarak tanımlanacaktır.

1.Kısım: Kalenin kuzey uç tarafında derin yarların üzerine inşa edilen bu kısım bir kuledir (Çiz.1). 3.80 m. çapındaki bu kule, kuzeyde uzanan derin vadi yanında kalenin doğu ve batı taraflarını da gözetliyordu. Büyük oranda yıkılmış olan ve sadece duvar dolgusu ayakta kalan kulenin bugünkü yüksekliği 3.20 m.dir. Genel yapısı ve kalan izler kulenin, katlı bir şekilde inşa edildiğini göstermektedir (Foto.2). Kulenin hemen önünde güney tarafında devam eden bir duvar parçası bulunmaktadır. Bugünkü yüksekliği 0.65 m. olan duvarın, uzunluğu 8.40 m. genişliği ise 1.20 m.dir. Duvarda, 0.60x0.40, 0.90x0.70, 0.50x0.50 m. ölçülerinde kaba yonu taşlar kullanılmıştır. Güneyde kayalıklarda son bulan duvar bu şekliyle 1. kısımla bağlantılı bir yapıyla ilgili olmalıydı.

1. kısmın güneyinde, kalenin ise doğusunda üç noktada kayalıkların arasına denk gelen boşluklar sur duvarları ile kapatılmıştır. Bu sur duvarları bugün temel seviyesinde takip edilebilmektedir. Diğer yandan 1. kısımdan başlayarak güneye doğru devam eden ve kalenin batı surlarını oluşturan duvarlar kesintisiz olarak devam etmektedir (Çiz.1). Bu sur duvarlarında 0.80x0.50, 0.70x0.50, 0.60x0.35 m. ebatlarında rustik ve kaba yonu taşlar kullanılmıştır.

1. kısmın batı tarafından başlayan sur duvarı 5.00 m. devam ettikten sonra bir kırılma yapıp, 7.50 m. devam ettikten sonra ikinci bir kırılma daha yaparak 7.50 m. daha devamla bir destek kulesine ulaşmaktadır. Bu destek kulesi ancak temel seviyesinde takip edilebilmektedir. Destek kulesi ile 2. kısmın arasında yer alan sur duvarının uzunluğu ise 40.00 m.dir. Bu sur duvarının bugünkü yüksekliği ise 3.50 m. ile 5.00 m. arasında değişmektedir (Foto.3).

2. Kısım: Kalenin batı sur duvarlarında bulunan bu kısım bir kuledir (Çiz.1). 5.15 m. çapındaki kule günümüzde büyük oranda tahrip olmuştur. Temeli kayalıklara oturan kulenin bugünkü yüksekliği 3.30 m.dir. Kalan izlerden kulenin katlı bir şekilde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kulenin alt tarafı sur duvarına destek sağlarken üst tarafı gözetleme amacıyla kullanılıyor olmalıydı. İç tarafın zemin seviyesinde ayakta kalabilen kulede dış tarafta

rustik ve kaba yonu taşlar kullanıldığı, iç tarafın ise horasan harçlı moloz dolgulu olduğu anlaşılmaktadır.

2. Kısımdan güneye doğru devam eden sur duvarı alt taraftaki kayalığın şekline uyarak zikzaklar yapıp, 32.00 m. devam ettikten sonra 3. kısma ulaşmaktadır.

3. Kısım: Kalenin batı surlarına bitişik olarak inşa edilen bu kısım, doğal kayalara oyularak inşa edilmiş sarnıçtır (Çiz.1). Sarnıcın üstü sivri bir tonozla örtülüdür. Tonoz örtünün bacasının da bulunduğu batı uç tarafı kısmen yıkılmıştır. 6.00 m. derinliğindeki sarnıcın uzunluğu 14.50 m. ölçülmüştür. Kalın ve özel bir sıva ile kaplanan iç taraf, inşa edildiği kayalığın şeklini aldığından simetrik değildir (Foto.4).

4. Kısım: 3. Kısımın güneydoğusunda, kalenin doğusunda yer alan bu kısım bir kuledir. Kayalık alanın şekline göre iki yüksek kaya arası duvarla örülerek kule inşa edilmiştir (Çiz.1). 8.50 m. çapında yuvarlak formda inşa edilen kule, güneybatıda kayalıklardan başlayıp, bir yay çizerek 3.00 m.lik bir duvarla kuzeydeki kayalıklara bağlanmaktadır. Katlı olarak inşa edildiği anlaşılan 3.00 m. duvar kalınlığına sahip kule, günümüzde büyük oranda tahrip olmuş durumdadır. İçte ve dışta rustik ve kaba yonu taşlardan inşa edilen kulenin dış kaplamalarından bir kısmı dökülmüş durumdadır (Foto.5). Kalenin doğusundaki vadide bulunan sivil yerleşime bakan kulenin içinde bir su kuyusu olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Kulenin yuvarlak formuna uydurulan ve alt kayalıklara doğru devam ettiği anlaşılan kuyu, kulenin molozlarıyla büyük oranda dolmuş durumdadır. Kulenin güneybatı köşesinde yer alan kapı (B), tali kapı olup, muhtemelen doğuda bulunan sivil yerleşimin sakinleri için kullanılıyordu.

5. Kısım: 5. Kısım, 4. kısmın güneybatısında, kalenin batı surlarında yer almaktadır (Çiz.1). Bugün büyük oranda yıkılmış olan yapının kalan izleri burasının katlı bir kule olduğunu göstermektedir (Foto.6). Dıştan ve iç taraftan, 1.00x0.45, 0.65x0.45, 0.60x0.40 m. ölçülerinde rustik ve kaba yonu taşlarla inşa edilen kulenin çapı 3.50 m. dir. 1.40 m. duvar kalınlığına sahip olan kulenin, iç taraftan yüksekliği 2.50 m. iken dış yüksekliği 5.50 m.dir. Kalan izler kulenin zemininin sarnıç değil de su kuyusu olarak kullanıldığını göstermektedir. Kulenin formuna uydurularak inşa edilen kuyunun içerisi tamamıyla moloz yığınlarıyla doludur. 5. kısımdan güneye doğru devam eden sur duvarı 5.30 m. sonra 6. kısma ulaşmaktadır.

6. Kısım: 5. Kısım ile A kapısı arasında yer alan bu kısım, üçgen yapısıyla hem batı sur duvarlarında monoton yapıyı kırmış, hem de aşağıdaki vadi ve A kapısını gözetleme işlevi görmüştür (Çiz.1). 6. kısım günümüzde büyük oranda yıkılmıştır. Kalan izler 1.40 m. kalınlığındaki sur duvarında iç tarafta bir seğirdim yeri varlığına işaret etmektedir (Foto.7). 6. kısmın inşasında iç ve dış tarafta büyük rustik ve kaba yonu taşlar kullanıldığı, iç tarafın ise harçla yoğrulmuş moloz taşlardan doldurulduğu anlaşılmaktadır.

7. Kısım: 6. Kısımın doğusunda, kalenin güneyinde şapel yapısı yer alır (Çiz.1). Günümüzde büyük oranda yıkılmış olan şapelden geriye yüksekliği 1.40 m.'yi geçmeyen duvarlar ile apsis kısmı kalmıştır (Foto.8). Kale içerisinde bağımsız bir mekân olarak inşa edilen şapel, 8.00x4.50 m. ölçülerinde ve doğu batı doğrultusunda inşa edilmiştir. Şapelin sadece giriş kapıları ve nişlerinde düzgün kesme taşlar kullanılmışken, diğer yerlerinde 0.62x0.25 m., 0.54x0.50 m. ölçülerinde kaba yonu taşlar kullanılmıştır. Şapelde 1.10 m. kalınlığındaki duvar, harçla yoğrulmuş moloz taş dolguludur. Kalan izlerden şapelin iki kapısı olduğu anlaşılmaktadır. Batı ve güneyde yer alan kapılardan güney kapısı tamamıyla tahrip olmuşken, batı kapısı kısmen ayaktadır. Kalan izler batı kapısının düzgün kesme taşlardan ve 1.30 m. genişlikte inşa edildiğini göstermektedir. Kapının günümüzdeki yüksekliği ise 0.90 m. olarak ölçülmektedir. Şapelin iç tarafında yer alan birkaç nişten sadece kuzey duvarındaki niş sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir (Foto.9). 0.40x0.90x0.35 m. ölçülerindeki yuvarlak kemerli nişin düzgün kesme taşlardan inşa edildiği görülmektedir. Kalan izler şapelin apsisinde bir mazgal pencerenin olduğunu kanıtlamaktadır. Şapelin apsis kısmının kuzey ve güneyinden başlayan duvarlar her iki tarafta da kayalıklarda son bulmaktadır.

A Kapısı: Kalenin batı sur duvarlarında yer alan A kapısı 8. kısmın kuzey bitişiğinde olup, 8.00 m.'lik bir duvarla da 6. kısma bağlanmaktadır (Çiz.1). Kalenin ana girişini oluşturan kapı, güneydeki kulenin (8.kısım) koruması altındadır (Foto.10). Yuvarlak kemerli kapıda kemeri oluşturan yedi adet dikey taş bir birine geçmeli şekilde inşa edilmiştir. Kapının sövelerinde özel yapım L tipli taşlar kullanıldığı görülmektedir. Kapı kemeri, arkasındaki eyvan ve sövelerin iç tarafları düzgün kesme taşlardan inşa edilmişken, sövelerin sadece dışa bakan yüzeyleri rustik şekilde işlenmiştir. 2.10 m. genişliğindeki kapının dış taraftan kemere kadar olan yüksekliği 2.80 m.dir.

L biçimli giriş sövesinin kalınlığı ise 0.48 m. olarak ölçülmektedir. Giriş kapısı hemen arkasında yine düzgün kesme taşlardan inşa edilmiş 2.30 m. genişliğinde, 3.80 m. yüksekliğinde ve 1.65 m. derinliğinde bir eyvana açılmaktadır. Günümüze ulaşan izler kapının iki kanatlı olduğunu göstermektedir. Arka tarafta kuzey ve güney duvarlarda karşılıklı olmak üzere 0.25x0.25 m. ölçüsünde karşılıklı iki sürgü yuvası görülmektedir. Alt tarafta kapı ayağının oturduğu yuvalar ve yukarıdaki mil yuvalarından kalan izlerden kapının hareket ettirilme şekli anlaşılmaktadır.

B Kapısı: Kalenin doğusunda, 4. kısmın güneybatısında yer alan bu kapı, tali bir kapıdır (Çiz.1). Kalenin doğusunda yer alan sivil yerleşimden kayalar arasından batıya doğru devam eden patika bir yol bu kapıya ulaşmaktadır. Kulenin (4.kısım) korumasında bulunan kapı, kale ile sivil yerleşim arasındaki bağlantıyı sağlıyor olmalıydı. Büyük oranda tahrip olan kapıdan günümüze iki taş sırası ulaşabilmiştir (Foto.11). 2.20 m. genişliğindeki kapıdan etrafa dağılan parçalar arasında sürgü yuvalarını ve söveyi oluşturan L biçimli taşları görmek mümkündür.

8. Kısım: Kalenin batı surlarında ve A giriş kapısının güneyinde yer alan bu kısım, karşılaştığımız büyük mekânlardan birini teşkil etmektedir (Çiz.1). Katlı bir şekilde inşa edildiği anlaşılan mekânın muhtemelen kapıyı da koruyacak şekilde inşa edilmiş olan 2. kat gözetleme bölümü bugün yıkılmış durumdadır. At nalı şeklinde inşa edilen mekânın giriş katı büyük olasılıkla koğuş olarak kullanılmaktaydı. Üzeri yuvarlak tonoz ile örtülü olan mekâna doğu duvarının güney ucunda açılmış 0,90x0.96x0.96 m. ölçülerinde ve söve kalınlığı 0.25 m. olan lentolu bir kapıdan girilmektedir (Foto.12). Lento 0.58x1.55 m. ölçülerindedir. Kapı lentonun arkasında yuvarlak bir kemerle iç mekâna açılmaktadır. Bu kapının sövesinde de düzgün kesme taşlardan L biçimli taşlar kullanılmıştır. Bugün tonozun güneydoğu köşesi yıkılmış durumdadır. Moloz taşlar ile örülen tonoz iç taraftan sıvanmıştır. 8. kısmın günümüzdeki yüksekliği 4.00 m. olarak ölçülmüştür. Tonoz örtü ise 2.20 m.'den başlamaktadır. Mekânda, giriş kapısında düzgün kesme taş ve rustik taşlar kullanılmışken, iç tarafta daha küçük ölçülerde kaba yonu taşlar kullanılmıştır.

8. kısımdan içe doğru kırılma yapan sur duvarı 6.50 m. devam ettikten sonra 9. kısma ulaşmaktadır.

9. ve 10. Kısımlar: Kalenin güney ucunda bulunan bu iki mekân birbirine bitişik olup, batı sur duvarı ile doğuda yer alan kayalık alanın ortasına inşa edilmişlerdir (Çiz.1). Bir biriyle bağlantılı bu iki mekândan 9. kısım, içten 4.30x8.40 m. ölçülerindedir. Yapı, doğuda kayalıklarda, batıda sur duvarında sonlanmaktadır (Foto.13). Mekânın üzeri sivri tonozla örtülüdür. Tonoz sıvalı olup, üst tarafta bir bacaya yer verilmiştir. Baca günümüzde ölçü veremeyecek şekilde tahrip olmuştur. Yüksekliği 3.70 m. olan 9. kısım, 0.88x1.115x1.10 m. ölçülerinde lentolu bir kapıyla 10. kısma bağlanmaktadır. 9. kısmın güney bitişiğinde yer alan 10. kısım içten 3.60x8.35 m. ölçülerindedir. Yüksekliği 3.60 m. olan bu kısmın da üzeri sivri tonoz ile örtülüdür. Tonoz örtü üzerinde ise 0.45x0.70 m. ölçülerinde bir baca yer almaktadır. Bu kısımda 9. kısım gibi batıda sur duvarlarında sonlanırken doğuda kayalık alanda sonlanıyor. 10. kısım güneyden bir kapı ile dışarı açılmaktadır (Foto.14). Sivri kemerli kapının günümüzde sadece üst kısmı görülmektedir diğer kısımları toprak altında kalmıştır. Her iki kısmın 1.10 m. kalınlığındaki duvarları sıvasız olup, kaba yonu taşlardan inşa edilmiştir. Edwards'ın yer altı kemerli sarniç dediği (Edwards, 1976: 259) bu mekânlar bize göre kiler ve/veya depo olmalıdır. Duvarlarda sıva izi olmayışı, iki mekân arasında kullanılan kapı ve 10. kısmın güneye açılan sivri kemerli kapısı bu görüşümüzü kuvvetlendirmektedir.

10. kısmın güney duvarından devam eden batı surları hafif bir kırılma yaptıktan sonra 11. kısma ulaşmaktadır. Bu sur duvarının bu kısımdaki uzunluğu 19.00 m. olarak ölçülmektedir. Bu bölüm duvar yüksekliği aşağıdaki kayalıklara kadar 7.00 m.ye yaklaşmaktadır.

11. Kısım: Kalenin güney uç tarafında, güneybatı köşesini oluşturan bu kısım bir kuledir. Böylelikle kale kuzey uçtan kule ile başladığı mimari yapılanmasını güney uçta yine bir kule ile sonlandırmaktadır (Çiz.1). Katlı olarak inşa edildiği anlaşılan kule, günümüzde büyük oranda harap durumdadır. Uzunlamasına bir plan gösteren kulenin giriş katı genişliği 1.80 m. olarak ölçülmektedir. Kulenin güney duvarı 3.00 m. devam ettikten sonra kayalarda sonlanıyor. Bu duvarın kalınlığı 1.40 m. yüksekliği ise 1.50 m.dir. Bu duvarlardan iç tarafa doğru moloz dolgu ayaktadır. Kulenin batıya bakan yarım yuvarlağı 2.00 m. kalınlıkta olup, bu kısmın dış yüksekliği ise 6.50 m.yi bulmaktadır (Foto.15). Kalenin batısını ve güneyini gözetlemek için inşa

edildiği anlaşılan kule, içte ve dışta rustik ve kaba yonu taşlardan inşa edilmiş ve duvar içerisi harçla yoğrulmuş moloz taşlarla doldurulmuştur.

12. Kısım: Bu kısım kalenin doğusunda yer almaktadır (Çiz.1). Bu kısımda kayalıklar altında bulunan düz bir alan doğu taraftan 30.00 m.lik bir surla çevrilerek avlu niteliğinde bir kullanım sahası oluşturulmuştur. Güneyde kayalıklardan başlayan sur duvarı kuzeye doğru oturduğu kayalık alanın şeklini alacak şekilde doğu tarafı boyunca devam ederek kuzeyde kayalıklarda sonlanmaktadır. Kalenin genelinde görüldüğü gibi burada da kayalık alanların aralarındaki boşluklar surla kapatılmıştır. Günümüzde sur duvarının büyük bir bölümü yıkılmış durumdadır. Surlardan geriye kalanlar kalenin genel mimarisi ile uyumludur (Foto.16).

Değerlendirme

Çukurova'ya hâkim olan güçler geçitleri aşan yollar üzerinde zapt edilmesi güç kaleler inşa etmişlerdir. Yapılan bu kaleler, askerlerin yanında olağanüstü sıkışık durumlarda halkında sığınabileceği güvenli bir karargâh olmuştur. Öyle ki ovada toprakları işgal edilen sivil halk uzun süren kuşatmalara rağmen yaşamlarını bu kalelerde sürdürmeye devam etmişlerdir.

Çukurova kaleleri Yumurtalık (Ayas) Kalesi hariç bir temel veya kaide üzerinde değil doğrudan ana kaya üzerine inşa edilmişlerdir. Bu durum lağımçıların tünel kazarak surların temeline ulaşma işlevini yok ettiği gibi kalenin kendini savunması ve yöreye hâkim olmasını da kolaylaştırmaktaydı.

Kalelerde, kayaların kesilmesiyle elde edilen duvarlar, tepe sırtları ve derin yar ve uçurumlar savunma aracı olarak değerlendirilmiştir. Tepelerin bu doğal yapıları kale inşasındaki maliyeti azalttığı gibi saldırıya açık kısımlarda yapılan sur duvarı ve kulelerin daha muhkem ve nitelikli inşasını sağlamıştır.

Çukurova'daki kaleler, inşa edildikleri yerin topoğrafik yapısına uyduruldukları için plan yönünden farklılıklar göstermektedirler. Buna rağmen topoğrafik yapının etkisiyle de Maran Kalesi planı ile Feke Kalesi planı büyük bir benzerlik göstermektedir (Buyruk, 2011: 349). Her iki kale de kuzey-güney yönünde uzanmakta ve buldukları tepenin yapısına uydurularak girintili, çıkıntılı şekilde bir yapı göstermektedirler (Çiz.1-2).

Kalelerin giriş kapılarının bulunduğu kısımlar özenle seçilerek buralara özel uygulamalar yapıldığı görülmektedir. Giriş kapılarının olduğu kısımlar mümkün olduğunca karmaşık bir düzenleme ile ele alınmıştır. En sık

başvurulan düzenleme 90° lik dönüşler gerektiren dönemeçli koridorlar inşa etmekte. (Akpolat, 2008: 1-14) Bu uygulama Çukurova kalelerinden Gökvelioğlu Kalesi, Yılanlı Kale (Youngs, 1965:110-134), Anavarza Kalesi ve Feke Kalesinde karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı uygulamayı Çukurova Bölgesinde yer alan Savranda, Tamrut ve Lampron kalelerinde de görmekteyiz (Edwards, 1976: 218-238-Hellenkemper, 1976: 165.191.228,). Feke Kalesi'nde dönemeçli koridorun ucuna yılanvari, tonozlu merdivenler eklenerek giriş daha karmaşık bir hale getirilmiştir. Aynı uygulamayı Çandır Kalesi'nde de görmekteyiz (Edwards, 1976: 104). Daha basit bir uygulamam ise Anavarza Kalesi'nin III. bölümüne girişi sağlayan, giriş mekânının bir ucundan girilip öbür ucundan avluya çıkan düzenlemedir. Bu tür bir düzenlemeye Meydan Kalesinde rastlamaktayız (Edwards, 1976: 190). Oysa Maran Kalesi giriş kapısında bu tür uygulamaların hiç birinden iz yoktur. Maran Kalesi'nin ana giriş kapısı doğrudan avluya açılmaktadır.

Kalelerin giriş kapıları kule ve sur duvarında açılmış mazgalların kontrolü altındadır. Bu özellik kaçış kapısı olarak isimlendirilen tali kapılarda da görülmektedir. Kapıya bitişik olarak inşa edilen kule, kapının güvenliğini sağladığı gibi kapının kamufle olmasında da bir işlev üstlenmektedir.

Çukurova'da yer alan kalelerin genelinde sur duvarlarının bazı bölümlerinde ve kulelerde mazgal pencerelere yer verilmiştir. Dışa doğru daralan bu mazgal pencerelerin ok atma açıklıklarının genişlikleri genel olarak 8 cm. ile 10 cm. arasında değişmektedir. Yine bu mazgal açıklıkları, okçuların rahat ok atmalarını sağlamak için iç tarafa doğru genişleyen bir yapıda inşa edilmişlerdir. Maran Kalesi sur duvarlarının üst kısımları yıkıldığından bu kısımlar hakkında fikir yürütülememektedir. Kaleleri çevreleyen sur duvarlarında daha kolay savunma ve gözetleme yapılabilmesi için taşkın köşelerden kaçınılmıştır.

Kalelerin sur duvarlarında, seğirdim yerlerinin önünde mazgal siperi ve açıklıklarına yer verilmiştir. Bunlar gözetleme ve savunma amaçlı olarak kullanılıyorlardı. Mazgal siperlerinin üstleri düz olduğu gibi hafif kırma çatı şeklinde de sonlanabilmektedir. Kalelerde bulunması muhtemel yeraltı geçitleri genellikle seğirdim yerinin ve mazgal pencerelerin altına inşa edilmiştir

Maran Kalesi'nin A kapısı ve 8. kısmında olduğu gibi kalelerin sur duvarlarında ve giriş kapılarında kulelere yer verilmiştir. Kuleler, gözetleme,

savunma ve barınma amacıyla kullanılmışlardır. Çukurova kalelerinden Karasis Kalesi'nde tamamıyla kare planlı kuleler kullanılmışken, diğer kalelerde bunların yerini yuvarlak planlı kuleler almıştır. Yine ede bu kalelerden Yumurtalık Kara Kalesinde bir, Gökvelioğlu Kalesi'nde bir, Anavarza Kalesi'nde iki, Sis Kalesi'nde dört ve Feke Kalesi'nde de bir olmak üzere sınırlı sayıda da olsa kare forumlu kulelere yer verildiği görülmektedir(Edwards, 1976: 66,78,132,234,262). Kalelerde kullanılan yuvarlak kuleler, kare kulelere karşı daha kullanışlı olup, kare kulenin iki yanından olanak verdiği savunma cephesini daha da genişletmiştir. Yine bu kalelerde görülen sur duvarlarından dışa taşkın at nalı kuleler, savunmayı kolaylaştırarak, düşmanı sur duvarlarından uzakta tutmayı sağlıyordu. Ayrıca yuvarlak kuleler kare veya dikdörtgen kuleler gibi köşe oluşturmadığı için daha sağlam bir savunma oluşturuyordu.

Kalelerde, kulelerle korunan ve yüksek beden duvarlarının çevirdiği kolay savunulacak şekilde avlular oluşturulmuştur. Kalelerde yer alan ikamet mekanları, koğuşlar, ahırlar, kiler ve depolar, ibadet mekanları, sarnıçlar vb. mekanlar, avluları çeviren sur duvarlarına bitişik veya birbirine bağlantılı kompleks yapılar da avlularda yer almaktadır. Birden çok avlusu bulunan kaleler de avlular bir birlerine birer kapıyla bağlanmaktadır. Kalenin kurulu bulunduğu tepenin konumuna göre kademelenme gösteren avlularda üst tarafta yer alan avluda yönetici mekânları ve yeteri sayıda sarnıç, kiler ve depo bulunmaktadır. Bu yapılanmada amaç düşman girişte bulunan alt avluları işgal etse bile üst avludan savunmaya devam etmek ve geçiş kapılarının kapatılmasıyla düşmanı girdiği avlu içerisinde hapsetmektir.

Maran Kalesi yanında Çukurova kalelerinden Yılanlı Kale, Anavarza Kalesi, Sis Kalesi, Ak Kalesi, Çandır Kalesi, Çardak Kalesi, Çem Kalesi, Mancılık Kalesi, Tumlu Kalesi, Meydan Kalesi, Savranda Kalesi ve Saimbeyli Kalesi'nde ibadethane olarak şapeller inşa edilmiştir. Bu şapeller yanında Anavarza Kalesi(Gough,1965: 85-150) ve Sis Kalesi'nde birer de kilise inşa edilmiştir. Şapeller, Maran Kalesi'nde olduğu gibi Yılanlı Kale ve Anavarza Kalesi'nde birer bağımsız mekân olarak ele alınmışken diğer kalelerde sur duvarına bitişik olarak, apsisi dışarıdan bir kule görüntüsü verecek şekilde inşa edilmişlerdir. Anavarza ve Sis Kalesi'nde görülen kiliseler, üç nefli bazlıkal planlı olup, üst örtüleri ise yuvarlak tonozludur(Langlois, 1861: 400-443,380-436). Şapeller ise dikdörtgen planlı

olup, doğuda yarım yuvarlak bir apsis ile sonlanmaktadır. Yuvarlak tonozlu bu mekânlar sade ve gösterişten uzaktır.

Bütün kalelerin vazgeçilmez elamanı olan sarnıçlar, kalelerin uygun olan her yerine inşa edilmişlerdir. Yağmur suları ana kayanın içine ve yüzeyine yapılan kanallar vasıtası ile toplanmaktaydı. Yine kalelerin çoğunda seğirdim yerinin meyili ayarlanmış ve yağmur sularının sarnıçlara akması sağlanmıştır. Sarnıçların hemen hepsi Maran Kalesi'nde olduğu gibi ana kayadaki elverişli çukurların duvarlarla tamamlanması ile inşa edilmiştir.

Kalelerin ana malzemesi taştır. Çok az miktarda da tuğla kullanılmıştır. Özellikle kapı ve pencere sövelerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Tonoz örtülerin tamamına yakınında moloz taş malzeme kullanılmıştır. Kalelerde kullanılan kesme taş ve moloz taşların tamamı kalelerin kurulu buldukları tepelerdeki kalker kayalardan sağlanmıştır.

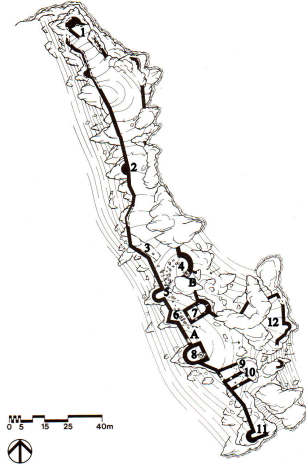
Maran Kalesi örneğinde olduğu gibi sur duvarları cephelerinde kullanılan rustik ve kapı-pencerelerde kullanılan düzgün kesme taşlar, farklı boyutlarda işlenmiş olup, kalker cinsli tepelerden sağlanmış ve birbirine yakın renk ve tonlara sahiptir.

Sonuç olarak büyük oranda bir Ermeni savunma yapısı karakteri gösteren Maran Kalesi ile birlikte değerlendirilmesi yapılan, farklı plan ve özelliklerde inşa edilen Çukurova Bölgesi askeri yapıları, İlkçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ'ın vazgeçilmez savunma ve kontrol yapıları olarak uzun süre varlık ve faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Yörede hâkim olan ulusların birçok masraf ve emekle inşa ettikleri bu kaleler, tarihin dönüm noktasını belirleyen olayların cereyan ettiği önemli abidelerdir. Bu güzide eserlerin fiziksel ve tarihi kimliklerinin korunması ve geleceğe aktarılması çok önemlidir.

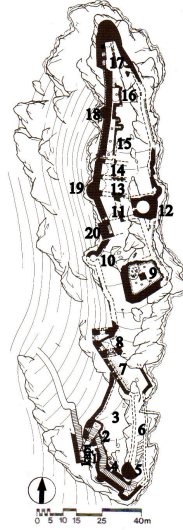
Kaynakça

- Abül-Faraç, (1950). *Abül-Faraç Tarihi*, C.II.(Çev. Ömer Rıza Doğrul) Ankara.
- Akpolat, S.M.(2008). "Kilikya Bölgesinde Bir Ortaçağ Askeri Mimarlık Örneği: Feke Kalesi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), Ankara.

- Buyruk, H. (2011).*Sis'i(Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Baęlayan Kervan Yolu Kaleleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çambel, H.– Günay, R - Sabuncu, A.(2007) *Kumkale Toros Eteklerinde Bir Haçlı Kalesi*, İstanbul.
- Edwards, R. W. (1987). *The Fortifications of Armenian Cilicia*, Washington.
- Ersan, M. (2002). Selçuklu-Ermeni İlişkileri” *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara.
- Gough M. (1952). “Anazarbus” (Anavarza), *Anatolien Studies*,2 Ankara.
- Hellenkemper, H. (1976). *Burgen Der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa Und im Königreich Kleinarmenien*, Bonn.
- Hovannisian, R.G.-Payaslian, S. (2008). *Armenian Cilicia*, California.
- Langlois V. (1861). *Voyage Dans la Cilicie et Dans Les Montagnes Du Taurus Execute Pendant Les Annees 1852–1853*, Paris.
- Runciman, S.(1986). *Haçlı Seferleri Tarihi, C.I*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara.
- Youngs G.R.(1965). ”There Cilician Castles”, *Anatolian Studios*,15, Ankara

Çiz. 1: Maran Kalesi Planı (Edwards'tan Düzenlenerek).

Çiz. 2: Feke Kalesi Planı (Edwards'tan İşlenerek).

Foto.1: Kalenin Genel Görünümü.

Foto. 2: 1. Kısım Kule

Foto. 3: 1. Kısım ile 2.Kısım Arasında Yer Alan Batı Surları.

Foto. 4: 3. Kısım Sarnıç.

Foto. 5: 4. Kısım Kule.

Foto. 6: 5. Kısım İç Görünüm.

Foto. 7: 6. Kısım.

Foto. 8: 7. Kısım Şapel.

Foto. 9: Şapelin Kuzey Nişi.

Foto. 10: A Kapısı.

Foto. 11: B Kapısı

Foto. 12: 8. Kısım.

Foto. 13: 9.Kısım İçten Görünüm.

Foto. 14: 10. Kısım İçten Görünüm.

Foto. 15: 11. Kısım Dıştan Görünüm

Foto. 16: 12. Kısım Dıştan Görünüm.